

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ ДО ЗМІН В УМОВАХ ВІЙНИ

Мухіна Галина Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Сім'я традиційно відіграє фундаментальну роль у житті кожної особистості, забезпечуючи базові умови соціалізації, емоційної підтримки та формування ціннісних орієнтирів. Однак упродовж свого існування сімейна система постійно зазнає впливу різноманітних викликів, серед яких можна виокремити міжособистісні конфлікти, проблеми взаємодії з соціальним оточенням, економічні труднощі, житлово-побутові питання, захворювання членів родини, а також масштабні суспільні кризи.

Особливої уваги в сучасних реаліях набуває питання психологічної адаптації сім'ї до умов воєнного часу, адже війна створює безпрецедентні загрози для її функціонування. І. Шинкаренко акцентує увагу на необхідності вивчення трансформаційних процесів, що відбуваються в інституті сім'ї під впливом воєнних обставин, зокрема механізмів подолання кризи, змін у внутрішній структурі сім'ї, а також стратегій виживання та психологічної стійкості її членів [3].

Л. Слюсар, у свою чергу, наголошує, що однією з найболючіших проблем, з якими стикається сучасне суспільство, є значні людські втрати. Масштабність демографічних змін, викликаних військовими діями, спричиняє серйозні соціальні наслідки, що впливають не лише на окремі родини, а й на суспільство в цілому [2].

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини станом на 06.09.2024 втрати серед цивільних осіб із 24 лютого 2022 року до кінця серпня 2024 року становили щонайменше 36 357 осіб, зокрема 11 743 загиблих [1]. Втрата членів родини, вимушена міграція всередині країни та за її межі, економічна нестабільність в країні це далеко не повний перелік чинників, які суттєво впливають на українську сім'ю як цілісну і динамічну систему.

У сучасних наукових студіях панує аргументована багатьма науковцями думка про те, що війна змінює соціальну і демографічну поведінку як чоловіків, які беруть участь у військових діях, так і жінок, котрі в цей час залишаються вдома. Науковці акцентують увагу на тому, що війна впливає на сім'ю як безпосередньо, так і опосередковано, відповідно можна окреслити такі проблеми як: горювання з приводу втрат; труднощі пристосування та адаптації до нових умов (пристосування до мирного життя військових, зміна коло спілкування, нова робота тощо); високий рівень розлучень та зменшення кількості браків; зміна соціальних ролей всередині родини (зростанням ролі жінки в сім'ї); трансформація функцій родини тощо.

Статистика укладення шлюбів і розлучень в Україні з 2022 по 2024 рік демонструє цікаві тенденції, значною мірою зумовлені війною. У 2022 році спостерігалось зростання кількості шлюбів на 4% порівняно з 2021 роком. Це явище отримало назву «весільний бум», оскільки війна згуртувала багатьох українців і спонукала укладати шлюби навіть в умовах нестабільності. Збільшення кількості шлюбів у цей період, на думку науковців, обумовлено тим, що саме військова загроза «прискорює прийняття рішень». У 2023 році кількість шлюбів склала близько 186 тисяч, однак це було менше, ніж у 2022 році. Тенденція до зменшення тривала і в 2024 році, коли за перше півріччя було укладено близько 72 тисяч шлюбів, що на 15% менше, ніж у попередньому році [2].

Інша тенденція прослідковується з розірванням шлюбу в цей період. У 2022 році кількість розлучень значно скоротилася — у деяких регіонах на 40%, така тенденція пояснюється як емоційним згуртуванням у воєнний час, так і технічними складнощами з реєстрацією розлучень у регіонах, що постраждали від бойових дій. Проте у 2023–2024 роках кількість розлучень почала поступово зростати. Наприклад, у першому півріччі 2024 року було зареєстровано 15 578 розлучень, що на 50% більше, ніж за той самий період у 2023 році [2].

Безперечно війна суттєво впливає на сімейні відносини українців, тому, що війна може як зміцнити сімейні зв'язки у певних обставинах, так і окреслити нові виклики, які трансформують традиційні сімейні функції та структуру родини.

Загальновідомо, що фундаментальними характеристиками родини є її структура, функції та внутрішня динаміка взаємодії. Сім'я виконує широкий спектр соціальних завдань, забезпечуючи задоволення базових

потреб її членів, а саме ці потреби визначають функціональний зміст інституту сім'ї [4]. Однак у контексті воєнних подій традиційні функції сім'ї зазнали істотних змін, що позначилося на її життєдіяльності та здатності виконувати суспільно значущі ролі.

Л. Слюсар підкреслює, що війна значно ускладнює виконання ключових функцій сім'ї. За її словами, в умовах воєнної загрози головним завданням сім'ї стає не лише соціалізація й виховання наступних поколінь, а першочергово фізичний захист і виживання її членів [2]. Війна активізувала захисну функцію родини, що, зокрема, спричинило масштабні міграційні процеси, переважно серед жінок і дітей, як у межах України, так і за її кордони.

Одним із найбільш значущих аспектів трансформації сім'ї є зміни у виховній функції, яка передбачає задоволення індивідуальних потреб дітей через процеси батьківства та материнства. Л. Слюсар зауважує, що війна суттєво вплинула на цю функцію, спричинивши збільшення кількості овдовілих осіб, дітей-сиріт та самотніх людей [2].

На тлі цих змін можна виокремити низку критичних проблем, що загрожують соціальній стабільності та демографічному розвитку українського суспільства:

1. Деформація шлюбного потенціалу через значні людські втрати, передусім серед чоловіків репродуктивного віку, що призводить до зростання кількості неповних сімей, у яких вихованням займається один із батьків (здебільшого жінка), що негативно позначається як на виховному, так і на економічному аспектах життя родини.

2. Збільшення кількості сімей, де виховання дітей здійснюють не батьки, а інші родичі (бабусі, дідусі, тітки, сестри, брати) через загибель батьків, проблеми зі здоров'ям батьків, вимушену міграцію або перебування на окупованих територіях тощо.

3. Зменшення кількості дітей у сім'ях через зміну репродуктивних планів в умовах невизначеності та міграції значної частини населення за кордон.

4. Ослаблення родинних зв'язків та ризик зростання рівня розлучень, що може призвести до подальшої дестабілізації сімейних структур у майбутньому.

5. Збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що потребує масштабних соціальних програм підтримки та реінтеграції.

Таким чином, війна кардинально змінила функціонування сімейного інституту в Україні, посиливши його кризовий стан. У цих умовах особливої ваги набуває розробка ефективних механізмів державної підтримки, спрямованих на захист і стабілізацію сімейного середовища, зокрема через створення дієвих соціальних програм, психологічної допомоги та економічних ініціатив, що сприятимуть зміцненню сімейних зв'язків і відновленню демографічного балансу в країні.

Список використаних джерел:

1. Сааков В. ООН фіксує стрімке зростання загиблих цивільних в Україні. URL.: <https://www.dw.com/uk/v-oon-zafiksuvali-strimke-zrostanna-cisla-zagiblih-civilnih-v-ukraini/a-70166527> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. URL.: [file:///C:/Users/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/slyusar-liudmyla%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/slyusar-liudmyla%20(2).pdf) (дата звернення: 14.01.2025).
3. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. URL.: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11564/1/82.pdf> (дата звернення: 02.02.2025).
4. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. URL.: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2004/04/80-84_no-2_vol-4_2004_UKR.pdf (дата звернення: 17.12.2024).